

[00:00-04:31] Έναρξη συνέντευξης

Χ.Κ.: Θα μας πείτε τ' όνομά σας;

Κ.Σ.: Καλησπέρα, ονομάζομαι Σπηλιόπουλος Κωνσταντίνος.

Χ.Κ.: Καταγωγή;

Κ.Σ.: Είμαι από Αμαλιάδα Ηλείας, έτσι; και συγκεκριμένα το χωριό μου ονομάζεται Ροβιάτα. Γύρω στα εφτά χιλιόμετρα.

Χ.Κ.: Η ηλικία σας;

Κ.Σ.: Είμαι πενήντα χρονών.

Χ.Κ.: Και η σχέση σας με τη σταφίδα;

Κ.Σ.: Είναι το βασικό μου... [γελάει] μ' αυτόν τον θεσμό μεγάλωσα... έτσι... τ' αγροτικά χρόνια, τα παιδικά μου χρόνια ήτανε σημαίνει σταφίδα... κορινθιακή, αυτή η μαύρη σταφίδα που λέμε

Χ.Κ.: Άρα λοιπόν είσατε καλλιεργητής ή ήσασταν;

Κ.Σ.: Δεν είμαι. Ήμουν μέχρι πρότινος. Συνδύαζα...επειδή τώρα πια δεν είμαι καλλιεργητής ενεργός, είμαι γιατρός αλλά μέχρι να μετακομίσω στη Σύρο πριν δύο χρόνια βοηθούσα, γιατί μαζί με τον αδερφό μου που είναι γεωπόνος μπορούσαμε και διατηρούσαμε μια καλή αρκετή έκταση με σταφίδα.

Χ.Κ.: Μπορείτε να μας πείτε την έκταση, τα στρέμματα που καλλιεργούσατε;

Κ.Σ.: 18 στρέμματα.

Χ.Κ.: Αυτά τα 18 στρέμματα ήταν μια οικογενειακή επιχείρηση από παλιά;

Κ.Σ.: Ήτανε παλιότερα, ήτανε και ο μπαμπάς μου, όταν ήταν ενεργό μέλος σε αυτήν την επιχείρηση, γιατί τώρα είναι λίγο μεγάλος και δεν μπορεί... ήτανε λίγο πιο μικρή σαν έκταση. Είχαμε δηλαδή την μισή έκταση να πω την αλήθεια. Μόλις αρχίσαμε με τον αδερφό μου να ασχολούμαστε, να επεκτείνουμε λίγο την καλλιέργεια, γιατί κάποια στιγμή ήτανε και το βασικό έσοδο, να πω έτσι, στην οικογένεια, η σταφίδα.

Χ.Κ.: Θυμάστε ή ξέρετε αυτό το χωράφι με τη σταφίδα, τότε φυτεύτηκε; Δηλαδή αυτή η οικογενειακή παραγωγή πόσο πάει πίσω;

Κ.Σ.: Πάει πολύ πίσω στα παιδικά μου χρόνια. Δηλαδή εγώ θυμάμαι όταν ήμουν οχτώ χρονών, εφτά, εκεί που, το συνδύαζα πάντα με τα μαθητικά χρόνια, τότε πήγαμε πρώτη δημοτικού, τότε πήγαμε δευτέρα, οπότε θυμάμαι ότι στην πρώτη δημοτικού που πήγα η σταφίδα υπήρχε. Υπήρχε ήδη και ο μπαμπάς την είχε τουλάχιστον είκοσι χρόνια.

Χ.Κ.: Άρα πηγαίνουμε...

Κ.Σ.: Πάμε πίσω...

Χ.Κ.: Χρονολογία;

Κ.Σ.: Χρονολογία...την είχε ο μπαμπάς μου εκείνη τη σταφίδαστο '65, '67... εκεί την είχε φτιάξει για να μην λέω ανακρίβειες

Χ.Κ.: Η οικογενειακή παραγωγή πάει και πιο πίσω;

Κ.Σ.: Ναι. Και ο παππούς μου είχε σταφίδα η οποία ήταν σε διαφορετικά σημεία δεν ,ήταν στον ίδιο χώρο δηλαδή ναι μεν ότι έκανες μια αναμπέλωση, που λέμε, δηλαδή μια καλλιέργεια, μπορεί να έφευγε το παλιό αλλά ήταν σε διαφορετικά... ο παππούς μου πάντα ήτανε με τη σταφίδα...καλλιεργητής.

Χ.Κ.: Η οικογένεια έχει καταγωγή από το χωριό αυτό στον νομό Ηλείας;

Κ.Σ.: Ναι, στον νομό Ηλείας μέναμε δηλαδή και η μητέρα μου και μπαμπάς μου μένανε εκεί.

Χ.Κ.: Και ο παππούς;

Κ.Σ.: Και ο παππούς από εκεί. Είμαστε γηγενείς. Ο παππούς μου ειδικά ήτανε, έμενε στην Αμαλιάδα. Ένας από τους λίγους ανθρώπους που μένανε στην Αμαλιάδα και είχε γεννηθεί εκεί. Γιατί παλιά θυμάμαι η Αμαλιάδα σαν πόλη ήτανε, χωριζότανε στην μέση. Απ' την μια μεριά ήταν αυτοί οι γηγενείς και απ' την άλλη πλευρά ήτανε κάποιοι που ερχόντουσαν και έφευγαν. Ήτανε αυτοί σαν νομαδικοί λαοί που ερχόντουσαν εκεί. Εκεί αυτά τα δύο σημεία της Αμαλιάδας τα χώριζε ένα λαγκάδι. Μιλάμε για πολλά χρόνια πριν. Έτσι; και ο παππούς μου ήτανε πάππου προς πάππου γηγενής και μάλιστα τους λέγανε αυτούς τους γηγενείς Καλιτσαίους. Απ' την πλατεία Καλίτσα, τη λεγόμενη, της Αμαλιάδας.

Χ.Κ.: Και ο παππούς είπαμε σταφιδοκαλλιεργητής;

Κ.Σ.: Ναι... ναι μεγάλος καλλιεργητής τότε. Δηλαδή ασχολιότανε πάντα. Δηλαδή θυμάμαι από τότε που εγώ ήμουν μικρό παιδί όταν συνέβαινε και ότι... όλα τα δρώμενα ήτανε γύρω από τη σταφίδα ο παππούς.

Χ.Κ.: Τον παππού τον ζήσατε;

Κ.Σ.: Ναι. Τον θυμάμαι;

Χ.Κ.: Θα προσπαθήσουμε να πάμε πίσω...Να μας πείτε μνήμες που έχετε από τα παιδικά σας χρόνια από την σταφίδα. Ίσως να μας πείτε η πρώτη σας μνήμη από την σταφίδα ποια είναι;

[0:04:32-0:08:55] Μνήμες από την καλλιέργεια σταφίδας

Κ.Σ.: Ναι, η πρώτη, θα πω. Είναι το γεγονός όταν ερχόταν η περίοδος, η καλοκαιρινή περίοδος, που γινόντουσαν οι δουλειές για την καλλιέργεια της σταφίδας ήτανε η καλοκαιρινή περίοδος που ξεκινούσε βέβαια την Άνοιξη και κορυφωνόντουσαν στον τρύγο που είναι τον Αύγουστο αλλά θα τα πούμε πιο αναλυτικά. Εγώ τι θυμάμαι; Θυμάμαι ότι έπρεπε να μετακομίσουμε, δηλαδή με τη λήξη του σχολείου που γινότανε κάποια στιγμή έπρεπε να μετακομίσουμε από το χωριό στο χτήμα. Το χτήμα ήτανε η περιοχή όπου υπήρχε κάααποιο σπιτάκι, αγροτόσπιτο συνήθως. Και τι γινόταν εκεί πέρα; Μέναμε ένα τρίμηνο μέχρι να τελειώσει όλη αυτή... και ακόμα να τρυγηθεί, να απλωθεί στο αλώνι και μετά να τη συλλέξουμε, να τη μαζέψουμε απ' το αλώνι για να φύγει και να πάει στο

εκάστοτε σημείο που να πήγαινε να εμπορευθεί...έτσι;... αυτό όλο αυτό το βήμα προς βήμα το θυμάμαι από τότε που θυμάμαι τα παιδικά μου χρόνια, που γεννήθηκα δηλαδή.

Χ.Κ.: Αυτό γιατί γινόταν;

Κ.Σ.: Γινόταν γιατί το βασικό έσοδο εκείνη την εποχή μιας οικογένειας ήταν η σταφίδα και έπρεπε να δείξεις αγάπη, έπρεπε να δείξεις αυτό που ...δηλαδή... εμένα ο μπαμπάς μου αυτό μου πέρασε, δηλαδή... τι σημαίνει δηλαδή; έπρεπε για να μπορέσεις να πεις ότι είμαι ένα ενεργό μέλος της κοινωνίας πρέπει να ασχοληθείς και η βασική δουλειά το βασικό προϊόν τότε στην περιοχή μας ήταν η σταφίδα. Η μαύρη σταφίδα.

Χ.Κ.: Αυτό που προσπαθώ να καταλάβω είναι για ποιο λόγο έπρεπε να μένετε εκεί. Δε μπορούσατε; Ήτανε μακριά από το σπίτι σας το χωριό;

Κ.Σ.: Όχι, δεν ήταν μακριά, αλλά τότε ο θεσμός της σταφίδας ήταν αυτός. Δηλαδή θα είσαι εκεί γιατί κάθε μέρα που ξυπνάγαμε έτσι ήταν να ασχοληθούμε με κάτι. Δεν μπορούσες να μετακομίσεις... έστω και δυο χιλιόμετρα τρία...μην νομίζεις ότι ήταν παραπάνω η απόσταση για να πας από το κανονικό το σπίτι στο αγροτόσπιτο... όμως μετακομίζαμε εκεί και ασχολιόμαστε καθημερινά με κάτι που αφορούσε τη σταφίδα... έτσι;... θες ήτανε το... δηλαδή ξεκινάγαν οι δουλειές πολύ πριν μετακομίσουμε από το σπίτι το κανονικό στο αγροτόσπιτο που είπαμε πριν. Αλλά μέχρι να ξεκινήσει έπρεπε να σκαφτεί... θα τα πούμε με τη σειρά αλλά οι δουλειές της σταφίδας δεν ξεκινάγανε βέβαια μέσα στο καλοκαίρι, αυτό το τρίμηνο που είπα εγώ.. ξεκινούσανε από τον Δεκέμβρη που έπρεπε να γίνει αυτό το καθάρισμα, κάθερος που λέγαμε. Ο κάθερος ήτανε ότι έπρεπε να αφαιρεθούν κάποιες βέργες από το κλήμα οι οποίες ήταν άχρηστες κατά τη... δεν πρόκειται να κάνουνε παραγωγή. Μετά ήταν το κλάδεμα που 'ρχόταν αυτή η περίοδος στα μέσα του Φλεβάρη...έτσι;... στα μέσα του Φλεβάρη έπρεπε να χει και κλαδευτεί η σταφίδα. Μέχρι τότε όμως έπρεπε να χει σκαφτεί, δηλαδή τα παλιά τα χρόνια οι αγρότες δεν είχαν τρακτέρ, δεν είχαν μηχανήματα για να την κάνουν όσο πιο βιομηχανοποιημένη γίνεται. Υπήρχε πολύ χειρωνακτική εργασία. Έπρεπε να σκαφτεί για τα ζιζάνια, δηλαδή, τα χόρτα που ήτανε εκεί, τα παράσιτα που υπάρχουν κάτω. Και έπρεπε και να ραντιστεί, όταν αρχίζανε τα πρώτα φυλλαράκια να βγαίνουν, γιατί υπήρχανε κάποιες ασθένειες που έπρεπε να καταπολεμηθούν.

Χ.Κ.: Άρα, ήταν θέμα μόνο εργασίας η κάθοδος στο σπίτι; Καταλαβαίνω ότι στο σπίτι αυτό που λέτε δεν είχατε τις ίδιες ανέσεις.

Κ.Σ.: Όχι, όχι, με τίποτα... απλά ήταν ο θεσμός της οικογένειας, δηλαδή ότι θα πάμε στο κτήμα και θα ασχοληθούμε με τη δουλειά, τη βασική μας δουλειά. Και πραγματικά δεν είχαμε τις βασικές μας συνθήκες για να διαβιώσεις. Δηλαδή, πέρα από το νερό που σίγουρα υπήρχε γιατί ντάξει χωρίς νερό σίγουρα δεν γινόταν. Αλλά θυμάμαι εγώ δεν είχαμε ηλεκτρικό εκεί στο σπίτι εκείνο.

Χ.Κ.: Και αυτή η κατάσταση συνεχιζότανε...

Κ.Σ.: Μέχρι το Σεπτέμβριο...

Χ.Κ.: Ναι και δηλαδή όσο εσείς ήσασταν...

Κ.Σ.: Όσο ήμουνα εγώ στο δημοτικό, δηλαδή, που πήγα στο γυμνάσιο μετακομίζαμε και στο χώρο εκείνο. Μετά σταματήσαμε δηλαδή γιατί αλλάζανε και οι συνθήκες διαβίωσης. Κάποια στιγμή έπρεπε να γίνει και πιο ποιοτική η διαβίωση μας. Κάποια στιγμή απαιτούσε να μένεις σε ένα χώρο. Και μετά

απλοποιηθήκανε και λίγο τα πράγματα, γιατί τα μέσα μεταφοράς ήτανε πιο εύκολα. Δεν είχαμε μόνο ένα τρακτέρ, για παράδειγμα. Μπορούσες να πας ευκολότερα.

[0:08:55-0:10:51] Οι κλέφτες της σταφίδας

Χ.Κ.: Θυμάστε αν...υπήρχε κίνδυνος; Αν όχι στη δική σας εποχή, παλιότερα, να κλέψει κάποιος τη σταφίδα;

Κ.Σ.: ΒΕΒΑΙΩΣ, βεβαίως...

Χ.Κ.: Μπορεί δηλαδή το να πηγαίνανε...

Κ.Σ.: ΒΕΒΑΙΩΣ! θυμάμαι τον εαυτό μου ότι κοιμόμαστε ακόμα και κάτω από το πανί κάποιες βραδιές... δηλαδή το πανί που σκεπάζαμε σε περίπτωση βροχής. Πάντα υπήρχε έτοιμο το πανί, γιατί μετά τις δεκαπέντε του Αυγούστου θυμάμαι ο καιρός πάντα έκανε τα τερτίπια του έτσι; δηλαδή, μπορούσε να έρθει ένα πρωτοβρόχι απ' το πουθενά τότε. Κι ακόμα. Αλλά ... όταν είχε ήδη απλωθεί η σταφίδα στο αλώνι, ε τότε δεν υπήρχε κίνδυνος. Ο κίνδυνος υπήρχε απ' τη στιγμή συσσωρευόταν σε ένα σημείο με σκοπό μετά να μπει στα σακιά για να φύγει στο εμπόριο. Εκείνη την εποχή που γινόταν αυτό, η συσσώρευση που λέμε, και την κάναν έναν μεγάλο σωρό, τότε ναι γίνονταν αυτά που λέτε. Δηλαδή, μπορούσε κάποιος να πάει το βράδυ να στην κλέψει τη σταφίδα, όχι να την πάρει όλη, να πάρει μερικά σακιά.

Χ.Κ.: Έχεις απ' την εμπειρία σου ένα περιστατικό;

Κ.Σ.: Είχα.

Χ.Κ.: Ναι;

Κ.Σ.: Είχα, είχα, γιατί από την παραγωγή μας, δηλαδή θυμάμαι τη μία χρονιά τότε που είχα πρωτοθυμηθεί εγώ τα...είχαμε συνήθως κάναμε 50 σακιά, 48... 50, μετά με τον αδερφό μου μετά την αυξήσαμε αλλά όσο ήμαουν με τον μπαμπά μου αυτά ήταν τα σακιά: 50 σακιά των 70-80 κιλών, ήτανε βαριά τα σακιά τότε. Λοιπόν... θυμάμαι δεν μπορούσα να το σηκώσω γιατί ήμουνα μικρός... λοιπόν... και εκείνη τη χρονιά μια συγκεκριμένη χρονιά... δεν το...πέσαμε στα 30- 32, ενώ η παραγωγή ήτανε ίδια, τα αλώνια ίδια και στο τέλος η αποκομιδή ήταν 30-32 σακιά [γελάει] και το θυμάμαι ακόμα κι εγώ και λέει ναι.... δεν ήταν εκείνης της στιγμής... δηλαδή ο σωρός, δεν πήρες χαμπάρι με, συγχωρείτε για την έκφραση...δεν το είδαμε εξαρχής, το είδαμε στο τέλος, στο μέτρημα που λέμε...

[0:10:52-0:16:29] Η σταφίδα ήταν το σίγουρο εισόδημα

Χ.Κ.: Οικονομικά δηλαδή τώρα είπατε... 50 σακιά επί 60 κιλά το σακί... δηλαδή 3 τόνους , αυτό σημαίνει;...

Κ.Σ.: Ναι, αυτή ήταν η παράγωγή μας, ναι ήταν αυτό. Οικονομικά μπορούσες να ζήσεις αλλά πάντα συνδυάζαμε. Πιο παλιά από μένα ζούσαμε από αυτό. Δηλαδή το βασικό έσοδο ήταν η σταφίδα. Ήταν το στάνταρ για να βγάλεις τα έξοδά σου και να ζήσεις μέχρι την επόμενη χρονιά. Παλιά εκεί οι οικογένειες δεν ήταν τόσο απαιτητικές, οι συνθήκες ήτανε πολύ πιο...δεν ήταν τόσο απαιτητικές οι συνθήκες διαβίωσης...έτσι;... Με τη σταφίδα, αν ήσουν καλός νοικοκύρης...αυτό σημαίνει...αν ήσουν νοικοκύρης...οι περισσότερες οικογένειες της Ροβιάτας τότε είχανε σταφίδα. Και με την πάροδο των χρόνων ελαχιστοποιήθηκαν... Ότι έχει κόπο, έχει... Δεν μπορούσες όμως να πεις ότι δεν θα ζήσει μια οικογένεια αν είχε σταφίδα...θα την έβγαζε τη χρονιά.

Χ.Κ.: Αυτό που είπατε ότι δεν...μπορούσες να κάνεις και κάτι άλλο...δηλαδή η σταφίδα για σας για τη δική σας οικογένεια ήταν το σταθερό έσοδο και μετά πηγαίναμε για κάτι άλλο το οποίο πάλι μπορεί να είχε σχέση με αγροτικά;

Κ.Σ.: Ναι... πάντα ήταν το επιπλέον... δηλαδή, το βασικό έσοδο ήταν η σταφίδα... το στάνταρ.. έτσι;.. μετά αν θα συνδυαζόταν με κάτι άλλο, δηλαδή, που συνήθως ήτανε αυτό το κάτι άλλο ντομάτες, λεγόταν καλαμπόκι... Αυτά ήταν τα βασικά στοιχεία τότε, για να μπορέσεις να πεις ότι είσαι αγρότης.

Χ.Κ.: Και άρα αυτό που θυμάστε με τον πατέρα σας ήταν ότι η σταφίδα ήταν πιο σίγουρο, επειδή ένας αγρότης πάντα έχει τον κίνδυνο ότι η παραγωγή μπορεί να μην του βγει...θες τον καιρό, θες χαλάσει, θες ασθένειες... Η σταφίδα ήτανε για την οικογένεια το σίγουρο και η ντομάτα, το καλαμπόκι ήταν κάτι το επιπλέον;

Κ.Σ.: Το επιπλέον ήταν η ντομάτα και το καλαμπόκι. Αν και...Εγώ δεν θυμάμαι τον εαυτό μου να μην είχαμε και ντομάτες... Καλαμπόκι θυμάμαι ότι δεν καλλιεργούσαμε... αλλά ντομάτα σχεδόν παράλληλα...Πρώτα ερχόταν η συγκομιδή της ντομάτας και μετά αμέσως ξεκίναγαν οι... τα του τρύγου ας πούμε της σταφίδας...αλλά, αν πούμε ότι ήταν ευπαθής σαν προϊόν η σταφίδα... ναι ήτανε.. Φυσικές καταστροφές υπήρχαν πάντοτε...δηλαδή, αν δεν ήσουν επιμελής... γιατί στην περιοχή τη δική μας υπάρχουν και υπήρχαν πολλές ασθένειες. Έτσι;

Χ.Κ.; Ήταν όμως πιο σίγουρο ή όχι από τις άλλες καλλιέργειες;

Κ.Σ.: Απ' τις άλλες καλλιέργειες ήταν πιο σίγουρο... όποιος ήθελε...η σταφίδα δεν είναι μονοετές...έτσι;...είναι πολυετές φυτό... το κλήμα γίνεται, μπορεί να κρατήσει... είχα ακούσει εγώ τότε και σαράντα και 45 χρόνων σταφίδα.. ένα κλήμα...οι ντομάτες είναι μονοετές...δηλαδή, το επιπλέον... και απ' αυτό φαίνεται ποιο ήταν το επιπλέον και ποιο ήτανε το σταθερό... Η σταφίδα ήταν σταθερή αξία...δεν υπήρχε περίπτωση δηλαδή κάποιος να έχει σταφίδα και να μην τη, μην ασχοληθεί μαζί της... αν ήθελε να μην έχει το επιπλέον, θα προτιμούσε να μην βάλει τις ντομάτες για παράδειγμα έτσι;...Αυτή είναι η διαφορά ας πούμε στα δυο είδη.

Χ.Κ.: Ωραία, πάμε λίγο να δούμε...εσένα και τον αδερφό σου ως μικρά παιδιά. Καλλιεργούσατε σταφίδα. Είπες ότι θυμάσαι να κοιμάστε κάτω από το πανί...Κάνατε όλες τις δουλειές;

Κ.Σ.: Κάναμε όλες τις δουλειές! Θυμάμαι ότι το μέλημα μου ήταν να μπορέσω εκτός από κάποια πολύ βαριά δουλειά την οποία σχεδόν δεν έκανα ποτέ, θα την πω ποια είναι... ήτανε... κάναμε όλες τις δουλειές κι θυμάμαι τον εαυτό μου να συναγωνιζόμαστε με τον αδερφό μου ποιος θα την κάνει πιο καλά ή πιο γρήγορα... Αν θέλετε να σας πω και ποιες ήταν αυτές οι δουλειές θα πάρει... θα είναι λίγο...

Χ.Κ.: Η σταφίδα έχει πέρα απ' τις δουλειές τις βαριές έχει και κάποιες δουλειές που έχουνε μία γνώση... το κλάδεμα ίσως, δεν ξέρω ποιο άλλο.... αυτές τις δουλειές... το χαράκωμα...

Κ.Σ.: Το χαράκωμα ήτανε η βαριά δουλειά που πήγα να πω πριν αλλά δεν την είπα. Δεν την είχα κάνει ποτέ μου, ήτανε πολύ βαριά.

Χ.Κ.: ...το ράντισμα μπορεί να μην έχει γνώση ίσως...μπορεί και να έχει... αλλά έχει και την αίσθηση... του ανθυγιεινού... Πρώτη ερώτηση μου είναι...ο πατέρας σας σας τις μάθαινε; Σας μάθαινε τις δουλειές της σταφίδας;

Κ.Σ.: ΒΕΒΑΙΩΣ! Για να μπορέσει να βγει, ήθελε η σταφίδα όπως και κάθε αγροτική καλλιέργεια τώρα, μην λέμε ψέματα, θέλει χέρια... έτσι;... όσο πιο πολυπληθής ήταν η οικογένεια τότε, τόσο καλύτερα γινόταν η δουλειά σου...σαν οικογενειάρχης έτσι;... το οποίο δεν ήταν, δεν βλέπω κάτι κακό...δηλαδή, όταν υπήρχαν χέρια... άλλο να πιάσουν να κλαδέψουν ένα αγροτεμάχιο τρεις...κι αλλά να τη πιάσει να τη κλαδέψει ένας μόνος του... είναι ... και θέλει και γνώση...δεν πρέπει να κοπούνε κάποιες βέργες...έτσι... και πρέπει να μένουν κάποιες οι οποίες πραγματικά είναι ωφέλιμες...αυτό είναι η γνώση...της σταφίδας.

Χ.Κ.: Από τι ηλικία μάθατε να κλαδεύετε;

[0:16:30-0:20:14] Το κλάδεμα

Κ.Σ.: Εγώ έμαθα να κλαδεύω από τα δέκα μου...το θυμάμαι καλά..απ' τα δέκα μου είχα μάθει να κλαδεύω και όπου γινόταν το... ο πατέρας μου ήταν ο επιτηρητής θυμάμαι ..δηλαδή ερχόταν από πίσω αφού βγαίναμε ας πούμε στο τέλος της αράδας. Θυμάμαι ότι γύριζε πίσω και κοίταζε να βρει λάθη που μπορεί να είχαν γίνει και το έλεγε...δηλαδή το εφιστούσε...κοιτάζτε να δείξ λείει...αυτό δεν έπρεπε να κοπεί ..αυτό τι είναι...αυτό τι είναι...οπότε γινόσουν καλύτερος με την πάροδο του χρόνου ας πούμε σε αυτό το θέμα.

Χ.Κ.: Είπατε όμως ότι δεν ασχοληθήκατε... δηλαδή είστε...ότι σπουδάστε... είστε γιατρός... Ο πατέρας σας ήθελε να μένετε στη σταφίδα;

Κ.Σ.: Όχι... να μην πω ψέματα...η σταφίδα και όλες οι αγροτικές καλλιέργειες είναι δύσκολες καλλιέργειες... είναι δύσκολος ο τρόπος ζωής και θεωρώ ότι και γι' αυτό σήμερα σιγά σιγά έχουνε εγκαταλειφθεί...εεε... για να γίνει κάτι τέτοιο θέλει να υπάρχει κάποιο κίνητρο...χωρίς κίνητρο δεν πας να κάνεις δουλειά...ούτε σταφίδα ούτε καμία άλλη δουλειά...έτσι;...δηλαδή το κίνητρο ποιο είναι; Το οικονομικό όφελος και η επιβίωση...να το πω με το όνομά της...σήμερα, σήμερα, εάν κάποιος δεν είναι αγρότης οργανωμένος, δεν μπορεί να κάνει καμία δουλειά όχι μόνο τη σταφίδα... που σημαίνει πρέπει να έχει τρακτέρ πρέπει να έχει οργανωθεί με την έννοια να πάει να δει που θα πάει αυτό το προϊόν κι αυτό είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της Ελλάδας...πού θα πάει ένα προϊόν... τα περισσότερα προϊόντα στην Ελλάδα είναι στον αέρα...δηλαδή καλλιεργείς αλλά όπου θες θα το δώσεις...δεν είναι στάνταρ...η σταφίδα εξαιρείτο από πολύ παλιά...γιατί; γιατί υπήρχε ένας συνεταιρισμός...και ήξερες ότι θα πας, θα τη βγάλεις πέρα τη χρονιά σου και γι' αυτό...και θα πάει εκεί...στο ΑΣΟ... εκεί που μαζεύανε τις σταφίδες για να τις προωθήσουν παραπέρα...εεε...ήξερες ότι εκεί πέρα θα πάει και δεν θα...Θα πληρωθείς...και γι αυτό το είπα πριν ότι η σταφίδα είναι το στάνταρ μιας ελληνικής οικογένειας τότε αγροτικής...έτσι...ποτέ δε θα χανες αν είχες σταφίδα και ποτέ δε θυμήθηκα ότι...ότι έχεις σταφίδα και θα μείνει απούλητη...έτσι λέγαμε παλιά... θα μείνει μες την αποθήκη...ποτέ δεν έγινε κάτι τέτοιο όσα χρόνια θυμάμαι,,,έτσι...εεε...οι τιμές παίζανε. Αυτό ήτανε αλήθεια... οι τιμές παίζανε από χρονιά σε χρονιά...δηλαδή πιάνανε κάποιες χρονιές καλή τιμή. Θυμάμαι σημαντικό είναι να το πω...ότι δεν ήξερες πότε θα έχει... αυτό είναι το μόνο μέλημα...θέλω να το πω...δεν ήξερες ποια εποχή έπρεπε να δοθεί η σταφίδα. Δηλαδή ήτανε καλό να τη φυλάξεις σε μια αποθήκη για να ανέβει λίγο η τιμή της... αναλόγως τη ζήτηση.. ή να τη δώσεις αμέσως; Αυτό δεν το ήξερες...κι εκεί μπορούσες να χάσεις λεφτά...τώρα δεν παίζει κάτι τέτοιο...τώρα ό,τι ώρα τελειώνει η συγκομιδή πρέπει να την πας κι έχεις ένα έσοδο...

Χ.Κ.: Το να φύγετε απ' τη σταφίδα, να μην ασχοληθείτε πιστεύετε ότι από τον πατέρα σας ήταν ας πούμε θέμα οικονομικό, ήτανε ξέρω 'γω, κοινωνικό; "Το να μη γίνει το παιδί μου αγρότης"... ήταν "να φύγει απ' τη βρωμιά";

Κ.Σ.: Κοινωνικό δεν ήταν σε καμία περίπτωση. Έτσι το βλέπω εγώ τώρα τουλάχιστον...η δουλειά δεν είναι ντροπή...δεν το χω δει ποτέ μου έτσι...οικονομικό θα μπορούσε να είναι όμως...έτσι;...οι απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας είναι μεγάλες και από τις αγροτικές δουλειές και τη σταφίδα τώρα που μιλάμε δεν υπάρχει τέτοιο. Τότε ήτανε πιο καλά τα πράγματα.

[0:20:15-0:25:06] Πώς έβλεπαν την απασχόληση στη σταφίδα

Χ.Κ.: Δεν ρωτάω εσύ πως το βλέπεις. Ο πατέρας σου γιατί ήθελε να κάνεις κάτι άλλο. Γιατί πιστεύεις εσύ ότι ήθελε να κάνεις κάτι άλλο;

Κ.Σ.: Ο μπαμπάς μου ήταν ένας άνθρωπος χαμηλών τόνων, να το πω έτσι. Ένας άνθρωπος ο οποίος δεν είχε χαλάσει ποτέ να πω έτσι κάποια χρήματα, να πω ότι δεν ξέρουμε που πήγαν...ή χαλαστήκαν κάποια χρήματα φλου...ΟΧΙ...αυτά... Ο μπαμπάς μου ήταν οργανωτικός...ήταν οικονόμος... δηλαδή ήθελε να χει λεφτά στην τσέπη του, για να μπορέσουμε να ζήσουμε. Όχι πολλά λεφτά για να πάει να γίνει επιχειρηματίας γιατί δεν το κατείχε, να το πω έτσι... δηλαδή ποτέ δεν σκέφτηκε ότι κάτι πρέπει να κάνουμε άλλο απ' αυτό. Όμως εμένανε να μου είπε ότι με τη δουλειά ετούτη βλέπεις Τι γίνεται. Θέλει κόπο έτσι;... και θέλει χρήμα και... Πάνω απ' όλα όμως ο κόπος. Δηλαδή για να μπορέσεις να πεις ότι ζω από τη σταφίδα, γιατί μιλάμε για τη σταφίδα αυτή τη στιγμή, θα πρέπει να ήσουν οργανωμένος. Αλλάζαν οι εποχές. Δεν φτάναν τα πενήντα σακιά για να βγει πέρα. Αλλάζαν χρόνο με το χρόνο οι εποχές. Έτσι; Και ή θα γινόσουν καλύτερος σε αυτό που είσαι ή αλλάζεις. Εγώ έκανα, θα πω κάτι, επειδή υπήρχε η κατάλληλη διάθεση από την οικογένεια γιατί; για να σπουδάσεις, ναι, ντάξει. Πρέπει να το 'χεις μέσα σου...οκ...[γελάει] και από κει και πέρα πρέπει να σε βοηθήσει η οικογένειά σου αλλιώς δε σπουδάζεις...Το ξέρουμε καλά αυτό. Από κει και πέρα εγώ... δεν μου είπε ο μπαμπάς μου "ξέρεις τι γίνεται θα μένεις εδώ γιατί έχουμε περιουσία". Αυτό δεν το είπε ποτέ. Μου είπε "κοίτα να δεις πώς είναι. Πρέπει να οργανωθείς και να μπορέσεις". Εγώ διάλεξα κάτι ενδιάμεσο, να πω έτσι, γιατί ο αδερφός μου τελείωσε πρώτος τις σπουδές από μένα. Και ήτανε, ως γεωπόνος, ήταν στο στοιχείο του. Και επειδή είχε παράλληλα μία άλλη εργασία αλλά... ε... κρατήσαμε και αυτή την καλλιέργεια. Γιατί; Γιατί μπορούσες να πεις ότι έχω το χρόνο μετά, έτσι...χρόνος δεν υπάρχει ποτέ..μην λέω ψέμματα... αλλά έχω χρόνο να ασχοληθώ λίγο και μ' αυτό...έτσι;...αν έβλεπα ότι δεν γινότανε, δεν θα το έκανα. Αλλά γινότανε γιατί; γιατί το αγαπάς, γιατί θες να το βγάλεις πέρα και να το δεις. Δεν είναι θέμα μόνο εσόδων...έτσι;...από κάποια στιγμή και ύστερα. Γιατί πραγματικά δεν είναι ένα έσοδο να μπορέσει να σε συντηρήσει.

Χ.Κ.: Ένα παιδί που μεγάλωνε με αυτόν τον τρόπο καλλιεργώντας σταφίδα και είχε στο μυαλό του κιόλας ότι... να φύγει, γιατί ήταν βαριά η δουλειά... ότι "να κάνω κάτι άλλο στη ζωή μου". Εγώ καταλαβαίνω ότι από αυτό που μου λες, αφού συνεχίζεις και το κάνεις-, ότι η σταφίδα... με κάποιον τρόπο έχεις μια σχέση, κάπως την αγαπάς, κάπως έχεις μια σχέση, κάτι υπάρχει)... Εκείνα τα χρόνια το ένιωθες έτσι ή για σένα ήτανε... η κούραση; Δηλαδή, αν για σένα τώρα η σταφίδα είναι μια νοσταλγία και "τι ωραία που ήτανε", εκείνα τα χρόνια Τι ήτανε η σταφίδα για ένα παιδί δέκα χρονών;

Κ.Σ.: Για ένα παιδί δέκα χρονών- δεν είχα μυαλό εγώ τότε για να σκεφτώ τι είναι η σταφίδα. Αυτό δεν το σκέφτηκα ποτέ, Τι είναι η σταφίδα. Για μένα η σταφίδα τότε ήτανε μία δουλειά που έπρεπε να γίνει. Που έπρεπε να γίνει, γιατί;... μην πω ότι ήτανε...που είχε επιβληθεί να γίνει από τον μπαμπά μου, τον πατέρα μου. Δηλαδή, αν δεν το κάνουμε, τι θα κάνουμε; τι θα φάμε; έτσι; Ήτανε έτσι ο θεσμός, ήτανε έτσι ηηρη... Δηλαδή ήτανε η νοοτροπία της οικογένειας ότι αυτό πρέπει... αυτό καταλάβαινα ως παιδί δέκα χρονών...δεν μπορούσα να σκεφτώ ότι την αγαπάω. Μ' άρεσαν έτσι οι επιμέρους να πω, έτσι, θύμησες και τότε το επιθυμούσα από καλοκαίρι σε καλοκαίρι. Δηλαδή, να πάω, να φτιάξουμε τα πανιά, μ' άρεσε πάρα πολύ. Να φτιάξουμε το αλώνι. Μ' άρεσε πάρα πολύ. Η μυρουδιά. Αυτό που είχε δηλαδή, που μου 'βγαζε και περισσότερο στον παππού μου...Ο παππούς μου ήταν πιο οργανωμένος κάποτε. Είχε δηλαδή πανιά που ήτανε λευκά σαν χιόνι. Ήταν τριάντα

χρονών πανιά! Και μ' άρεσε όπως τα ξετύλιγε η γιαγιά μου τότε για να τ' απλώσουνε, για να τα βάλουνε για δύο μήνες όσους χρειαστεί...ένα μήνα...έτσι...πόσο χρειάζεται ας πούμε...να είναι στεγνό το αλώνι έτσι...γιατί έπρεπε να απλωθεί πολύ πριν...αν έβρεχε λίγο πριν δεν μπορούσες να απλώσεις...έτσι...αυτά είναι λεπτομέρειες...αλλά μ' άρεσε αυτό που έβλεπα, γιατί είχανε κάτι λευκά πανιά, όπως σου είπα πριν, και καθόμουνα εγώ και ξάπλωνα πάνω τους ήταν λες και τα 'χες περάσει εκείνη την στιγμή με απορρυπαντικό.

[0:25:07-0:29:15] Η αγάπη για τη σταφίδα

Κ.Σ.: Ήταν τόσο ωραία και ευωδιαστά. Μια μυρουδιά ξεχωριστή, ας πούμε έτσι. Και μ' άρεσαν αυτά από την... ή την ώρα που την τρίβαμε τη σταφίδα, για να μαζευτεί πρέπει να τριφτεί με αυτό... τοσοοο γράβαλο, το λέγαμε εμείς τότε... τότε που τη μαζεύαμε κοφίνι κοφίνι...αυτή είναι... που θυμάμαι εγώ από χρονιά σε χρονιά...και πολλά άλλα...έτσι...εεε...η αγάπη έρχεται με αυτόν τον τρόπο...δηλαδή δουλεύεις μέσα σε ένα θέμα, σε μια καλλιέργεια που λέγεται σταφίδα και την αγαπάς σιγά σιγά. Δεν θα ευκολύνει ποτέ! Δηλαδή, δεν ήταν ότι μια χρονιά τη βγάλαμε τεμπέλικα και την άλλη τη βγάλαμε ζοριστά. Όχι, η δουλειά ήτανε ίδια.

Χ.Κ.: Το ότι μάθαινες το κλάδεμα, μάθαινες όλες τις δουλειές, αυτό έπαιξε ρόλο, λογικά θα έπαιξε ρόλο, στο να την αγαπήσεις;

Κ.Σ.: Ναι, πάντα αγαπάς μια δουλειά. Και όταν αγαπάς μια δουλειά την κάνεις καλά. Εγώ αυτό έχω να πω και αυτό κάνω και τώρα που ουσιαστικά δεν είμαι καλλιεργητής. Έτσι; Αλλά αν δεν την αγαπάς. δε θα τη μάθεις ποτέ και ούτε θα την κάνεις ποτέ καλά. Φτάσαμε με τον αδερφό μου σε ένα επίπεδο ας πούμε καλλιεργειών που είναι αρκετά ποιοτικό και αρκετά...ντάξει...όχι τώρα περνάμε μια χαρά και ξέρω εγώ τι...αλλά δεν είναι πιο ελαφριά όπως προείπα η δουλειά, η δουλειά είναι ίδια. Απλά ξέρεις γιατί τι κάνεις. Έτσι... Η σταφίδα αυτή, ας πούμε, ακόμα και την ώρα που τη βλέπεις απ' τη μία μέρα στην άλλη... την ώρα που βλασταίνει ξέρω γω και είναι Άνοιξη, αν πας τη μία μέρα και πας και την άλλη έχει αλλάξει το βλαστάρι! Αυτά δεν μπορεί κάποιος που δεν γνωρίζει τη σταφίδα! Αυτά δεν μπορεί να τα δει κανείς, αν δεν έχει ασχοληθεί...έτσι. Αυτά μ' αρέσουνε, γι' αυτό την αγάπησα. Σας είπα. Αν ήτανε εύκολη, κι αν ήτανε πιο καλά τα έσοδα...γιατί εδώ ξέρεις ότι...δε θέλω να πω ψέμματα, θέλω να πω αλήθειες, γιατί αν ήταν τόσο καλά και όλα εύκολα, εγώ δε θα τη παράταγα τη σταφίδα να πάω να γίνω κάτι άλλο...έτσι...η σταφίδα όμως είναι μέχρι και τώρα που μιλάμε, εάν ήμουν στην περιοχή μου θα συνεχίζαμε με τον αδερφό μου να ασχολούμαι...δεν έχω σταματήσει ποτέ μέχρι τώρα. Έχω σταματήσει ένα χρόνο που είμαι εδώ... την προηγούμενη, πέρυσι, πήγα και ασχολήθηκα στη συγκομιδή, κι ας ήμουν εδώ στη Σύρο.

Χ.Κ.: Άρα υπήρχε η γνώση που σας έκανε να την αγαπήσετε. Εεε... Υπήρχε η αίσθηση την εποχή του ογδόντα, Ας πούμε το ράντισμα ήταν κάτι το οποίο για εσάς ή για τον πατέρα σας, σήμαινε και κάποιες προφυλάξεις ή αυτό...;

Κ.Σ.: Ο μπαμπάς μου δεν έπαιρνε προφυλάξεις και δυστυχώς δεν έπαιρνε γιατί δεν υπήρχε πληροφόρηση...έτσι... τώρα είναι πολύ πιο ωραία, πιο καλά τα πράγματα... Πληροφόρηση δεν υπήρχε αλλά για μένα το ράντισμα δεν ήταν η καλύτερη δουλειά. Γιατί; Γιατί το ράντισμα σήμαινε μία εργασία, η οποία ήταν να τραβάς να πω έτσι με τ' όνομά του, όλη μέρα ένα λάστιχο...και αυτό ήταν δύσκολο γιατί ταυτόχρονα έπρεπε να ραντίζεις και να μην προφυλάσσεσαι...όλα αυτά δεν τα ξέραμε εμείς...Πολύ παλιά δεν υπήρχε κίνδυνος γιατί ραντίζανε με χαλκό και ασβέστη. Απ' αυτά δεν ήτανε κανένα από τα δύο τοξικά για τον οργανισμό. Αλλά με την ανάπτυξη των ασθενειών σιγά σιγά έπρεπε κάτι να βρεις για να... οι βιομηχανίες τότε των φυτοφαρμάκων ήταν λίγο στα σπάργανα κι αυτές...έτσι... δεν ξέρανε...μπορεί να ξέρανε αλλά δεν είχαν ενημέρωση σωστή οι αγρότες που κάναν σταφίδα ότι εκείνο το φάρμακο θέλει προφύλαξη...έτσι.. κατ' εμέ εκεί έχει ένα μεγάλο κενό...ας

πούμε... αλλά ο μπαμπάς δεν μας άφηνε όσο ήταν εκείνος ενεργός ποτέ δεν άφηνε εμένα ή τον αδερφό μου να ραντίσουμε. Το έπαιρνε εκείνος την μάνικα που έπρεπε να ραντίζουμε. Μέχρι που ήρθε η βιομηχανοποίηση και τώρα υπάρχουν τα ραντιστικά που προσαρμόζονται στο τρακτέρ και τα κάνουν όλα μια ωραία χαρά...έτσι...πιο εύκολα τουλάχιστον...

[0:29:16-0:32:56] Περιστατικά από την καλλιέργεια, ευχάριστα και μη

Χ.Κ.: Ωραία, ωραία.. Θα ήθελα να μου πείτε, όπως σας ρώτησα ποια ήταν η πρώτη σας μνήμη απ' τη σταφίδα, να μου πείτε αν θυμάστε περιστατικά που να είναι... ένα ευχάριστο περιστατικό κάτι που θα λέγατε όχι σε μια συνέντευξη αλλά στο δικό σας παιδί ή σε μια παρέα... Τι ευτράπελο, χαρούμενο περιστατικό έχουμε από τα χρόνια εκείνα, που θυμάσαι ως παιδί ή τι δυσάρεστο ή τι άσχημο ή τι δύσκολο...μπορεί να ήτανε κάτι επικίνδυνο ή μπορεί να ήταν δύσκολο...

Κ.Σ.: Επικίνδυνο; Επικίνδυνο δεν θυμάμαι πολλά... μια φορά επειδή ο μπαμπάς μου στην αρχή δεν υπήρχε τρακτέρ...να πω έτσι... ήμουν πολύ μικρός... είχε άλογο όμως για να μπορέσει να κάνει όπως οι περισσότεροι... μια φορά ναι είχε γίνει κάτι... δηλαδή είχε το άλογο θυμάμαι φοβηθεί όπως κουβαλάγαμε...Δεν κουβαλάγαμε σταφίδα όμως [γελάει] κουβαλάγαμε ντομάτες...έτσι.. και τις πήγαινε στο εργοστάσιο με το άλογο...πολύ παλιά χρόνια έτσι... μιλάμε τώρα για το εβδομήντα οκτώ, εβδομήντα εννιά εκεί... και θυμάμαι καλά ότι πέρασε ένα φίδι μπροστά απ' το άλογο και τότε οι δρόμοι ήταν αγροτόδρομοι έτσι το άλογο φοβήθηκε και το ρίξε το φορτίο και εμείς είμαστε στο πλάι... εγώ και ο αδερφός μου δύο μικρά παιδιά τώρα είμαστε στο πλάι του κάρου που κουβαλούσε ας πούμε... αλλά για καλή μας τύχη έπεσε προς την άλλη μεριά δεν έπεσε επάνω μας. Θα μπορούσε να γίνει, να δημιουργηθεί, αν έπεφτε όλο αυτό το φορτίο, τώρα μιλάμε για δύο τόνους, τρεις τόνους, πόσο μπορούσε να κουβαλήσει το άλογο έτσι ντομάτες να πέσει πάνω σου! Θα γινόταν κάτι πολύ τραγικό. Το άλλο... δε θυμάμαι...δε θυμάμαι και κάτι άλλο να έχει συμβεί έτσι; Χαρούμενο; Χαρούμενο γιατί; Γιατί στη σταφίδα εεε μετακομίζανε τότε από τα ορεινά χωριά της Ηλείας, ερχόντουσαν οικογένειες που δεν είχαν τότε τη δυνατότητα αυτοί να καλλιεργήσουν, γιατί δεν είχαν κάμπο... έτσι; Δεν είχαν χωράφια μεγάλα κι αν είχαν θα ήταν κάτι πολύ μικρό. Εγώ θυμάμαι τότε λοιπόν ότι κάθε χρονιά ερχόντουσαν και καθόντουσαν τουλάχιστον δύο μήνες οικογένειες ολόκληρες και καθόντουσαν όπου... όπου βρίσκανε τελοσπάντων. Ή σε σπίτια ή στο προαύλιο του σχολείου ή... οπουδήποτε ...για το.. για το μεροκάματο...Αυτοί οι άνθρωποι ήταν άλλοι άνθρωποι ρε παιδί μου... Και μ' άρεσε γιατί ήταν συνέχεια με το καλαμπούρι. Πώς λέμε "θέρος τρύγος πόλεμος"; Εκεί γινόταν..δηλαδή στον τρύγο, γινότανε τουλάχιστον μία γιορτή ας πούμε καθημερινή. Τρυγάγαμε τουλάχιστον μια βδομάδα... ίσως και λίγο παραπάνω έτσι για να τελειώσει ο τρύγος. Εκείνο ήταν το καλύτερό μου, γιατί; γιατί φωνές, κακό, μιλάμε... Αυτοί οι κουβαλητές, έτσι; κουβαλητές ήταν τρεις άντρες... έτσι...μετά είχες άλλους δύο. Για τον κάθε κουβαλητή υπήρχαν δύο γυναίκες που τρυγάγανε... που τρυγούσαν να το πω με τον σωστό τρόπο... και μ' άρεσε αυτό γιατί κάποια στιγμή μέχρι να ξεκινήσεις κανέναν δεν ήξερε τι γίνεται ας πούμε... εγώ τουλάχιστον [γελάει]...αυτοί ξέρανε... και μ' άρεσε όλος αυτός ο αλαλαγμός που γινότανε, αυτή η φασαρία, έτσι...η πρωινή δροσιά που είχε το χωράφι την ώρα που πρωτοπήγαινες. Ο μπαμπάς μου προσπαθούσε να τους συντονίσει, να δώσει σε όλους από ένα μαχαίρι, να κόβει... το τέτοιο, να φέρει τα κοφίνια, τις καρδάρες... οι καρδάρες είναι ένα, τοπικό προσωνύμιο σε αυτό το, πως να το πω... τον κουβά που κρατούσε κάθε γυναίκα για να μπορέσει να μαζέψει μια ποσότητα, να το ρίξει μέσα στο κοφίνι και μετά να πάει στο αλώνι... πολλά... είναι πολλά... δεν μπορώ τώρα... αν κάτσουμε τώρα θα πω πολλά.

[0:32:57-0:35:35] Τι θα έλεγες στο δικό σου παιδί για τη σταφίδα

Χ.Κ.: Θέλω να μου πεις για την εργασία μετά. Αλλά... υπάρχουν...δηλαδή, αν υποθέσουμε ότι τώρα...εεε...έπαιρνες το δικό σου παιδί για να καλλιεργήσεις τη σταφίδα...και ξεκινά ο τρύγος...εντάξει;...ή σε άλλες δουλειές ή ας πούμε στον τρύγο... Τι θα του λεγες να προσέχει...δηλαδή έτσι ώστε... Πάει να τρυγήσει το παιδί, ωραία, σκέψου, μπορεί να κάνει όλες τις

δουλειές όπως τις έκανες εσύ και εσύ θες να βγει το καλό προϊόν στο τέλος... μέχρι και το τέλος να δώσει μια σταφίδα που να ναι η καλύτερη, για να πάρεις τα περισσότερα χρήματα... Ποια πράγματα σε σειρά, τι θα έλεγες στη σειρά... “Να προσέξεις πολύ αυτό ή μην τη πετάξεις, μην τη κουνήσεις τη σταφίδα ή τη καρδάρα” ή δεν ξέρω τι, ποια πράγματα;... Αλλά δεν θέλω με τη δική σου γνώση... με μνήμες από τον πατέρα σου. Τι φώναζε ο πατέρας σου για να προσέξει ο εργάτης;

Κ.Σ.: Δύο πράγματα: Το ένα πράγμα ήταν να μην κόψεις το δάχτυλό σου με το ψαλιδάκι... [γελάει] αυτό ήταν γιατί γινόταν συχνά. Και το δεύτερο και πιο σημαντικό θεωρώ... ‘ντάξει το δάχτυλο δεν το έκοβες, έπρεπε να μην είσαι καθόλου προσεχτικός... το δεύτερο και πιο σημαντικό όμως είναι να μην λιώνεις τα σταφύλια. Δηλαδή την ώρα που τα τρυγάμε, ο τρόπος κοπής είναι να μην λιώνει...γιατί η σταφίδα έχει πολύ ευπαθή ρώγα έτσι...είναι... μόνο να την αγγίξεις αρχίζει σπάει η ρώγα και μετά έχουμε...γυαλίζει και δεν είναι ωραία. Αυτό ήταν το πιο σημαντικό απ’ όλα και φώναζε και όχι μόνο φώναζε σε μας... σε μένα ντάξει ήμουν μικρός...στους εργάτες! “Μην λιώνετε τα σταφύλια”, γιατί αυτό ήταν το πιο σημαντικό για όλους μας. Αν έβλεπε... τα σταφύλια, όταν λιώνουν γυαλίζουν... και φαίνεται μετά με το που θα έρθει στο αλώνι φαινόταν ένα κοφίνι γυαλιστερό... αυτό σημαίνει ότι είχαν λιώσει τα σταφύλια...εεε τότε πάθαινε πάθαινε πανικό. Ούτε να το δει...λοιπόν... ντάξει αυτό ήταν από τα πιο σημαντικά ας πούμε... ντάξει, για να μπορέσεις να πεις ότι στο δικό μου το παιδί, ας πούμε, δεν ξέρω αν θα ‘φτανα κάποτε σε σημείο να πω ότι είμαι με το γιο μου και πάμε να τρυγήσουμε...δεν ξέρω αυτό δεν μου έχει έρθει ποτέ ούτε σαν μνήμη ούτε σαν περιστατικό... αλλά θα μπορούσε να πούμε, να του πω: “πάμε να δεις πώς γίνεται”, ας πούμε... έτσι;...θα μ’ άρεσε να το διδάξω πώς γίνεται, αν είχαμε φτάσει σε ένα τέτοιο σημείο.. αυτό πρέπει να προσεχθεί, όπως είχα κι εγώ λάβει τις ανάλογες οδηγίες κάποτε...

[0:35:36-0:42:36] Εργάτες από άλλα μέρη

Χ.Κ.: Είπες προηγουμένως για τους ανθρώπους που έρχονταν. Πάμε να δούμε λοιπόν εκείνη την εποχή, τέλος εβδομήντα ή πιο πίσω αν θυμάσαι... αν όχι αν θυμάσαι... αν ήξερες... ή τέλος εβδομήντα αρχές ογδόντα που το έζησες... Ποιοι δούλευαν; Είπες ότι έρχονταν κάποιες οικογένειες.

Κ.Σ.: Ερχόντουσαν κάποιες οικογένειες από τα ορεινά χρονιά και ήτανε οικογένειες... Πρωτεργάτης ήταν οοο... αυτός που δούλευε περισσότερο, ήταν ο πατέρας της οικογένειας. Αυτός ήταν ο εργάτης. Φέρναν και τα παιδιά τους, γιατί δεν είχαν που να τα αφήσουν. Αν ήταν ικανά να δουλέψουν, δουλεύαν κι εκείνα... έτσι; Αν ήταν πολύ μικρό δεν το βάζαν...

Χ.Κ.: Πώς πληρώνονταν;

Κ.Σ.: Πληρώνονταν μεροκάματο, καθημερινά.

Χ.Κ.: Ας πούμε βάζαν και τα παιδιά; Τα παιδιά μεροκάματο;

Κ.Σ.: ΝΑΙ! Αν ήταν ικανό.. δηλαδή θεωρώ... θεωρώ; Ένα παιδί τότε από εκείνες τις οικογένειες στα δώδεκά του μπορούσε να πάει για μεροκάματο...

Χ.Κ.: Και υπήρχε διαβάθμιση στο μεροκάματο;

Κ.Σ.: Όχι

Χ.Κ.: Όχι;

Κ.Σ.: Όχι...Ο κουβαλητής, ΝΑΙ αυτός έπαιρνε... διαβάθμιση στον εργάτη σε σχέση με τη δουλειά που κάνει; ναι, αυτό υπήρχε! Δηλαδή ο κουβαλητής έπαιρνε περισσότερο... έτσι;... οι γυναίκες... γιατί λέω γυναίκες; γιατί αυτές κάναν τον τρύγο... έτσι.. και οι άλλοι κουβαλάγαν... σπάνια θα έβλεπες κάποιον άντρα να έχει πάει μεροκάματο για να τρυγήσει, αν και γινόταν κι αυτό... δεν απαγορευόταν... Υπήρχε ναι υπήρχε μια διαφορά στο μεροκάματο.... Πόσα θα πάρει ο ένας και πόσα θα πάρει ο άλλος...

Χ.Κ.: Εσείς όταν η δική σας οικογένεια, όταν έψαχνε να βρει εργάτες, έβρισκε εργάτες αυτούς;

Κ.Σ.: Θυμάμαι ότι για πολλά χρόνια παίρναμε αυτούς, δηλαδή ήταν οι ίδιοι κάθε χρονιά γιατί γνώριζα τα πρόσωπά τους από κάποια στιγμή και ύστερα.

Χ.Κ.: Και ήταν οικογένειες ή τέλος πάντων μπουλούκια;

Κ.Σ.: Μπουλούκια, όπως το είπατε.

Χ.Κ.: Απ' τα ορεινά;

Κ.Σ.: Απ' τα ορεινά. Θυμάμαι ερχόντουσαν...να πω τα χωριά; Ερχόντουσαν από την Αγία Άννα, το Γούμερο. Δεν ήταν πολύ μακριά από μας αυτά τα χωριά, αλλά απλά αυτά είναι σε... το γεωγραφικό στοιχείο τους ήταν τέτοιο ώστε δεν επιτρεπόταν να χουνε αυτοί οι ίδιοι... να καλλιεργήσουν σταφίδα.

Χ.Κ.: Εργάτες από το χωριό σας δεν είχατε;

Κ.Σ.: Είχαμε. Αλλά δεν φτάνανε προφανώς, γιατί ήταν πάρα πολλές οικογένειες που είχαν σταφίδα. Και έπρεπε, να φανταστείτε, να τρυγηθεί όλη την ίδια στιγμή. Με πολλή μικρή διαφορά ας πούμε... έτσι; Εγώ θυμάμαι ότι εεε αυτά τα χωριά, ναι, αυτές οι οικογένειες που λέω εγώ ότι κατεβαίνουν από τα χωριά εξαλειφθήκανε, όταν εεε ήρθαν ως μετανάστες στην Ελλάδα οι Αλβανοί. Τότε σταματήσανε, γιατί τότε υπήρχε πολύ πλούσιο εργατικό δυναμικό. έτσι; για όλα τα βαλάντια. Και έτσι αυτοί σταματήσανε να έρχονται. Έτσι;

Χ.Κ.: Εσύ πήγαινες να δουλέψεις μεροκάματο αλλού;

Κ.Σ.: Ναι.

Χ.Κ.: Σε σταφίδα;

Κ.Σ.: Όχι. Όχι. Σε σταφίδα δεν είχα πάει ποτέ. Γιατί όπως είπα καθένας είχε οργανωθεί. Πήγαινα όμως σε άλλες δουλειές.

Χ.Κ.: Το μεροκάματο της σταφίδας ήταν, αν θυμάσαι, το ίδιο; - όπως λέμε τώρα εικοσιπέντε ευρώ μεροκάματο- Ήταν ένα μεροκάματο; Είτε πήγαινε ο άνθρωπος στην ντομάτα είτε πήγαινε στο καλαμπόκι;

Κ.Σ.: Ένα μεροκάματο.

Χ.Κ.: Δεν είχε μια διαβάθμιση;

Κ.Σ.: Όχι, μόνο το χαράκωμα, το χαράκι το λέγανε τότε, ήτανε πολύ πολύ πολύ πιο πλούσιο. Δηλαδή, αν θυμάμαι καλά τότε, έτσι χαρακτηριστικά να πω σε δραχμές, αν το μεροκάματο είχε δυόμιση χιλιάδες μιας οποιασδήποτε δουλειάς αγροτικής, το χαράκι είχε οχτώ.

Χ.Κ.: Και αυτό το χαράκι, ποιος το έκανε;

Κ.Σ.: Πάλι... μόνο άντρες.

Χ.Κ.: Και ήταν του χωριού, ήταν πάλι αυτές οι οικογένειες;

Κ.Σ.: Ήταν του χωριού. Συνήθως ο πατέρας μου έπαιρνε άλλους δύο από το χωριό που τους είχε, γιατί το χαράκι ήταν και μια ικανότητα έτσι; έπρεπε να είσαι γρήγορος και να μην κόψεις ... πραγματικά... αυτό το εργαλείο που λεγόταν φαλτσέτα... έπρεπε να βγάλεις μια κυκλωτή τομή γύρω από τον κορμό της σταφίδας για να καρποδέσει. Δεν υπήρχαν τότε αυτές οι... αυτά τα διαφυλλικά που ρίχνουν τώρα για να καρποδέσει... το κάναν με αυτόν τον τρόπο.. Οπότε, έπρεπε να πας σκυφτός μάλιστα γονατιστός μπορώ να πω, κάτω από όλη τη γραμμή, την αράδα της σταφίδας, για να κάνεις αυτή τη δουλειά... σε κάθε κλήμα. Οπότε, έπαιρνε δύο ο πατέρας μου και συμμετείχε και κείνος. Εγώ είχα πάει ελάχιστα για χαράκωμα, γιατί όχι μόνο 'ντάξει ήταν πολύ δύσκολο, αφετέρου καταργήθηκε κάποια στιγμή γιατί βγήκαν κάποια φάρμακα που κάναν την ίδια δουλειά.

Χ.Κ.: Ωραία. Άρα λοιπόν στον τρύγο ήσασταν μπαμπάς, τα δύο αδέρφια...

Κ.Σ.: Μαμά...

Χ.Κ.: Μαμά, μια οικογένεια λοιπόν όλη και οι εργάτες. Υπήρχαν άλλοι που έρχονταν, ξαδέρφια, φίλοι, γνωστοί;

Κ.Σ.: Φίλοι ερχόντουσαν , ξαδέρφια όχι... με την έννοια ότι έρχομαι για να βοηθήσω. Πάντα συμμετείχαν ένα δύο άτομα απ' το χωριό, ερχόντουσαν. Όχι όμως σε τακτική βάση. Δηλαδή να έρθει την μια μέρα , την άλλη ερχόταν λίγο, την παράλλη δεν ερχόταν καθόλου...δηλαδή υπήρχε όμως αυτό, η έννοια ότι ξέρεις... "ο Σπηλιόπουλος ξέρω γω τρυγάει, πάμε!" Κι ερχόντουσαν και συμμετείχαν ας πούμε φίλοι και γνωστοί και με το... ντάξει... πηγαίναμε εκεί πέρα... ντάξει, το μεσημέρι να κάτσουμε λίγο...Εμένα μ' άρεσουν, μ' άρεσε αυτή η δουλειά. Γιατί; Γιατί η συμμετοχή σ' αυτή τη δουλειά έφερνε και το ανάλογο σχόλιο, έφερνε την...ένα αποτέλεσμα δηλαδή, που έβγαζε, έτεινε να βγάλει προς το καλαμπούρι. Δηλαδή, κάποιος να πει κάτι για να γελάσουμε από όλους αυτούς που ήταν εκεί πέρα ακόμα και τους εργάτες έτσι;...που ήταν από άλλο χωριό ή από οτιδήποτε. Αλλά πάντα ήτανε μια γιορτή για μένα ο τρύγος. Δεν μπορώ να το ξεχάσω ποτέ και ούτε έχω κάτι αρνητικό να θυμηθώ. Όταν ερχόταν ο τρύγος, ήταν απλά να ξεκινήσει. Δηλαδή η οργάνωση ήταν να έχεις τοιμάσει τ' αλώνι, να έχεις κάνει πράγματα μέχρι εκείνη τη στιγμή. Δεν μπορεί να μην είχες απλώσει το πανί δίπλα στο αλώνι και να περιμένεις να το απλώσω αν βρέξει... δεν προλάβαινες! τέλος! χαθήκαμε! [χτυπάει τα χέρια του] Άρα όλα ήταν έτοιμα. Αν ξεκίναγε ο τρύγος σημαίνει ότι θα βγει. Εκεί ξεκίναγε η γιορτή. Γιατί συνήθως την προετοιμασία την κάναμε μόνοι μας. Εγώ, ο μπαμπάς μου και ο αδερφός μου. Αυτοί ήταν τα βασικά στελέχη. Να τοιμαστούμε, να κάνουμε... Ήταν μια πολύωρη εργασία και δεν ήταν μόνο μια μέρα... έπρεπε να...κάθε μέρα να πηγαίνουμε για να ετοιμαστούμε. Ξεκίνησε ο τρύγος; Θέρος, τρύγος, πόλεμος. Δηλαδή, μια φασαρία, ένα καλαμπούρι, μια γιορτή, μια... μ' άρεσε,... έτσι... τι να πω; Δεν έχω κάτι αρνητικό να θυμηθώ για τον τρύγο.

[0:42:37-0:45:52] Η κοινωνική κατάσταση των σταφιδοκαλλιεργητών

Χ.Κ.: Ωραία. Μια χαρά κύριε Κώστα. Δυο πραγματάκια ακόμα που έχουν σχέση μεεεε με την κοινωνική κατάσταση ενός σταφιδοκαλλιεργητή. Εεεε, ο μπαμπάς ήταν σταφιδοκαλλιεργητής από μια οικογένεια σταφιδοκαλλιεργητή. Η μητέρα σας ήταν από οικογένεια αντίστοιχη;

Κ.Σ.: Όχι. Η μητέρα μου ήτανε από ένα χωριό κοντά στο... η καταγωγή της έτσι.. ήταν κοντά στον Πύργο, ένα χωριό, η καταγωγή της. Μετά μετά μετακομίσαν και ήρθαν στο δικό μας το χωριό με τη γιαγιά μου. Θυμάμαι τότε όλη οι οικογένεια.. και κάποια στιγμή σαν να... ένα τέτοιο αγροτόσπιτο που είχανε ας πούμε σχεδόν και το είχαν παρατήρει γνωρίστηκε ο μπαμπάς μου με την μαμά... αλλά δε θυμάμαι αν από την πλευρά της γιαγιάς μου, ας πούμε, να είχανε σταφίδα. Βάζανε άλλες ευκαιριακές καλλιέργειες.

Χ.Κ.: Και αν θυμάστε, η γιαγιά σας του παππού του σταφιδοκαλλιεργητή, ήταν κι αυτή αγρότισσα;

Κ.Σ.: Ναι, ναι, ναι, ναι συμμετείχε. Μπορώ να πω ότι, επειδή τώρα πάμε λίγο πίσω ας πούμε και να μην θυμάμαι ακριβώς. η γιαγιά μου ναι η γιαγιά μου ήταν μέσα από την Αμαλιάδα κι εκείνη αλλά δεν μπορώ να θυμηθώ σε ποια περιοχή έμενε και τη γνώρισε ο παππούς μου. Έτσι; 'ντάξει.

Χ.Κ.: Έχετε μνήμες από την μαμά σας που μπορείτε να ήταν.... φράσεις ή αίσθηση.... "Κακόπεσε" που παντρεύτηκε έναν παραγωγό; Ή το θεωρούσε κάτι σημαντικό ή δεν ήταν τίποτα απ όλα αυτά;

Κ.Σ.: Να πω.. δεν ξέρω αν οι δικοί μου, όταν γνωρίστηκαν, είχαν αυτό μέσα στο μυαλό τους... εεε.... για κείνη την εποχή επιτυχία σε ένα γάμο να το πω έτσι δεν θεωρώ ότι ήταν αν έχεις περιουσία... έτσι λέγαμε... έχει περιουσία; περιουσία σημαίνει και σταφίδα... έτσι; Ήτανε λίγο δεδομένο τότε όταν έχει περιουσία κάποιος είχε και σταφίδα και μαζί και άλλα... ελαιόδεντρα μπορεί να είχε πορτοκάλια... μπορεί να είχε οτιδήποτε... αλλά συνήθως ήταν μέσα η σταφίδα, γιατί, όπως είπα και πριν, δεν μπορώ να θυμηθώ κάποια οικογένεια που δεν είχε, που δεν ασχολιόταν με την σταφίδα. Άρα, εκείνο που δεν το ήθελε κανείς τότε για να συνυπάρξουν δυο άνθρωποι ήταν ο άντρας να μην κάνει τίποτα. Αυτό που λέγαμε δηλαδή "ήταν λίγο τεμπέλης, ήτανε λίγο δεν ήθελε να ασχοληθεί". Αν είχε όμως περιουσία και είχε σταφίδα ήτανε σε μια κοινωνική θέση που ήταν αποδεκτή από την άλλη οικογένεια για να δώσει την κόρη. Ήτανε... Αυτό ήταν το οικονομικό σθένος της εποχής η παραγωγή κάποιων προϊόντων. Μέσα σ' αυτά και η σταφίδα.

[0:45:53-0:47:59] Ήταν καθαρή δουλειά

Χ.Κ.: Εγώ θυμάμαι τον πατέρα μου να λέει στη μάνα μου ότι "σε πήρα από τα βουνά [γελάει] και σε έκανα αρχόντισσα εδώ στη σταφίδα"[γελάει] ... ή τον θυμάμαι να λέει ότι... να μου λέει εμένα ότι "η σταφίδα είναι αρχοντική δουλειά". Δηλαδή εννοούσε, πιστεύω, ότι δεν είχε πολλή κούραση, ότι την έχει όλη τη χρονιά κάπως... Ήταν και καθαρή...

Χ.Κ.: Ήταν καθαρή δουλειά.

Κ.Σ.: Ήταν καθαρή δουλειά, καθαρή δουλειά.

Χ.Κ.: Και σου έλεγε ακόμα ότι, αν ήταν να σου δώσει ο πεθερός σου σταφίδα ή ελιές, ι "μην πάρεις ελιές!"μου λέει, μου έλεγε} [γελάνε]
Πάρε σταφίδα.

Χ.Κ.: "Πάρε σταφίδα καλύτερα". Έχεις αυτήν αίσθηση εσύ; Εγώ δεν είχα αυτήν την αίσθηση της αρχοντικής δουλειάς. Αλλά εσύ είχες την αίσθηση αυτή; ότι ήταν κάτι...

Κ.Σ.: Ήταν πολύ πιο προνομιούχα σαν δουλειά, γιατί ήταν καθαρή. Δηλαδή κάποιος, αν μπορούσαμε να βάλουμε ένα μέτρο σύγκρισης σε πολλά εισαγωγικά, αν βλέπαμε κάποιον που είχε έρθει από συγκομιδή ντομάτας και κάποιον που είχε έρθει από συγκομιδή, τρύγο, σταφίδας, ήταν η μέρα με την νύχτα! έτσι; εεε...οοο...Αυτός που ήταν με τη σταφίδα για παράδειγμα, ο εργάτης της σταφίδας ήταν άρχοντας πραγματικά! Το μόνο που πρόδιδε τότε τη δουλειά που είχε κάνει, ήταν αυτή η μυρωδιά του θειαφιού που είχε. Αυτό πρόδιδε ότι είχε δουλέψει στον τρύγο συν ότι ντάξει ο ιδρώτας και τα λοιπά... Αυτός που μάζευε ντομάτες ήταν εντάξει...! [γελάει] ήταν σε άθλια κατάσταση έτσι [γελάει]... Αυτό θυμάμαι εγώ σίγουρα! και γι' αυτό λεγόταν αρχοντική δουλειά της σταφίδας. Και ο τρόπος επεξεργασίας... πάμε σε πολλά τώρα δεδομένα. Η σταφίδα ήτανε πραγματικά αρχοντική και γι' αυτό μ' άρεσε και μένα! ήταν κάτι που θα θυμάμαι πάντα. Δεν υπάρχει περίπτωση.

[0:48:00-0:53:14] Συνεταιρισμοί και εξαγωγές

Χ.Κ.: Ωραία, και ένα τελευταίο Κώστα. Είπες, ανέφερες κάτι για συνεταιρισμούς και το ανέφερες ως κάτι θετικό. Υπάρχει, πάλι, ότι θυμάσαι... ο συνεταιρισμός, τον θυμάσαι ως κάτι θετικό; Ο πατέρας σου τον ένιωθε ως κάτι ως ασφάλεια; ή ο ΑΣΟ; Τι συζητήσει έχεις ή τι αίσθηση έχεις για το τι συνέβαινε, το '80, ή πίσω από το ογδόντα, ή το 80 που ζούσες εσύ όσον αφορά την παραγωγή και τη διάθεση της σταφίδας, όσον αφορά τη παραγωγή, τη διάθεση της σταφίδας μέσω των συνεταιρισμών; Τι σχέση μπορεί να είχε η πολιτική με τη σταφίδα, τα κόμματα με τη σταφίδα; Υπάρχει στο μυαλό σου σαν εικόνα ή σαν αίσθηση το ότι χρειαζόταν και κάτι, χρειαζόταν μια βοήθεια, χρειαζόταν και κάποιο μέσο ή κάτι άλλο στην παραγωγή; έπαιζε το κόμμα κάποιο ρόλο;

Κ.Σ.: Θα τοποθετηθώ. Άκουσε λίγο. Η σταφίδα τότε, η μαύρη σταφίδα, όπως ξέρουμε όλοι τώρα και έχουμε ασχοληθεί λίγο με το δεδομένο. ήταν η παραγωγή της ήταν σε συγκεκριμένα μέρη της Ελλάδας. Δεν μπορούσε να παραχθεί κάπου αλλού γιατί δεν ευδοκιμούσε εύκολα... έτσι; Πού; Στην περιοχή του νομού της Ηλείας, λίγο στη Ζάκυνθο. Και όπως ανέβαινε το τόξο, Αχαΐα και έφτανε μέχρι λίγο πιο πέρα στο Κιάτο. Εκεί σταματούσε η παραγωγή. Εκεί ήταν όλα τα δεδομένα. Τι θέλω να πω; Τη σταφίδα οι συνεταιρισμοί, ό,τι και αν έγινε μέχρι τότε, όλη τη σταφίδα έφευγε στο εξωτερικό, πολύ λίγη έμενε στην Ελλάδα. Έτσι;...Πού πήγαινε; Αγγλία, Γαλλία, Ολλανδία, Οδησσό στη Ρωσία. Αυτή ήταν ένα τόσο προνομιούχο προϊόν και γιατί είναι προνομιούχο; Γιατί είναι, κατατάσσεται σε ένα από τα πιο καλά είδη διατροφής. Superfood. Έτσι; Η σουλτανίνα δεν τη πιάνει σε θρεπτική, σε θερμιδική αξία. Είναι πολύ κατώτερη αλλά είναι πιο νόστιμη γι' αυτό την προτιμούν κάποιοι. Δεν έχει κουκούτσι, για παράδειγμα. Όχι ότι η σταφίδα η μαύρη έχει κουκούτσι αλλά... λεπτομέρειες. Αυτό που θέλω να πω εγώ είναι ότι, εφόσον αυτό ήταν έτσι εκείνη την εποχή, η Ελλάδα δεν είχε βιομηχανία όπως και τώρα έτσι; δεν υπήρχε κάτι ας πούμε... άλλες χώρες φτιάχναν αυτοκίνητα, άλλες χώρες φτιάχνανε κάτι.. εμείς δεν είχαμε κάτι. Τι είχαμε εμείς; Είχαμε την κτηνοτροφία σε μικρό βαθμό και την αγροτική εργασία. Αυτά είχαμε μόνο. Τα νησιά είχαν και λίγο τουρισμό. Ντάξει, δεν μας ενδιαφέρει εκείνη την εποχή. Λοιπόν... Άρα τι έπρεπε να κάνει για μένα ένα κράτος, να το πω αφού το φτάσαμε εκεί πέρα... να διασφαλίσει αυτό το προϊόν! Αφού παράγεται μόνο σε σένα! Έτσι;.. Να διασφαλίσει την παραγωγή του και να έχεις μια ομάδα ανθρώπων να δουλεύει από αυτό. Με τι; Με τις ΕΞΑΓΩΓΕΣ! Δεν το έκανε ποτέ. Δηλαδή, τότε γινόταν λίγο και μόλις σταμάτησε αυτό... γιατί σταμάτησε; Γιατί δεν έκανε κάτι κάποιος για να συνεχιστεί. Γιατί διαλύθηκε ο ΑΣΟ; Γιατί αυτό που είπαμε ο συνεταιρισμός...Γιατί πρέπει να υπάρχουν στη σωστή στιγμή κατάλληλα άτομα για να μπορέσουμε...Και για μένα αυτοί είναι οι πατριώτες! όταν λειτουργείς και διασφαλίζεις κάτι για τη χώρα σου, για μένα είσαι πατριώτης. Αυτό είχα να πω. Δεν έγινε ποτέ. Σταμάτησε η παραγωγή και τώρα, για να δείξουμε και το συγκριτικό, έτσι... στο ΧΩΡΙΟ ΜΟΥ έχουμε μείνει εγώ και ο αδερφός μου. Κι άλλος ένας. Που κι εγώ έχω βασική εργασία. Δεν το κάνω γιατί θέλω να ζήσω απ' αυτό. Άρα εξαλείφθηκε τελείως. Δεν έμεινε τίποτα να θυμίζει εκείνη την παλιά εποχή που για μένα είναι ζωγραφισμένη μέσα στη μνήμη μου.

Χ.Κ.: Ο πατέρας σου αν έβαζε αντιπάλους σε εισαγωγικά της παραγωγής του, θα έβαζε ξέρω γω τον καιρό, “έβρεξε τον Αύγουστο”... Ποιοι άλλοι ήταν οι αντίπαλοι της παραγωγής του; Υπήρχανε και... Μπορούμε να βρούμε τον καιρό, μπορούμε να βρούμε μια ασθένεια, ένα σκουλήκι... Μπορούμε να βρούμε εχθρούς από τη σταφίδα και έξω από αυτό; Σε εισαγωγικά, “δεν πήγε καλά η σταφίδα γιατί έγινε αυτό ή”, “δεν την πουλήσα.. γιατί μπορεί να ήταν ο έμπορος...” ή δεν την πουλήσα γιατί δεν βρήκα να την πουλήσω”...

[0:53:15-0:57:54] Φυσικές καταστροφές και ο ρόλος του κράτους

Κ.Σ.: Δεν γινόταν αυτό. Για να μη πουληθεί η σταφίδα έπρεπε να μην έχεις σταφίδα. Η σταφίδα θα πουλιόταν. Η σταφίδα μόνο ο παραγωγός είχε ο σταφιδοκαλλιεργητής μόνο τον ίδιο του τον εαυτό θα είχε ως εχθρό. Δηλαδή, η σταφίδα θέλει αγάπη. Εάν δεν την ταΐσεις, να πω έτσι, να πω έναν εχθρό...ήθελε την... γιατί τα χωράφια ντάξει... είπαμε από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου και πολλά άλλα τόσα χρόνια πίσω... είναι εεεε καλλιεργούνται με σταφίδες. Άρα τι γίνεται; Σιγά σιγά εξασθενούν τα εδάφη. Δεν έχουν να προσφέρουν. Άρα πρέπει να κάνεις κάτι για να της δώσεις...Αν δεν την ταΐσεις για παράδειγμα... να ρίξεις την κοπριά, να ρίξεις το λίπασμα, δε θα σου κάνει. Αν δεν θες λοιπόν...Υπήρχαν και τέτοιοι, μη λέω ψέμματα, περιμέναν να κάνει από πουθενά! Θα κάνει, ναι, αλλά θα κάνει πολύ λιγότερο...Θα παράγει σαν κλήμα αλλά θα το βλέπεις και θα ναι σαν μίζερο. Δηλαδή ήθελε την αγάπη της. Ε, φυσικές καταστροφές πάντα υπήρχαν. Το φοβόσουνα! Δηλαδή, θυμάμαι κάποια στιγμή είχε ρίξει πάγο πάγο μες τον Απρίλιο. 24 Απριλίου έριξε πάγο! Στην περιοχή μου! που αυτό δεν το κάνει ούτε το χειμώνα! Δηλαδή, μες στον χειμώνα ρίχνει τρεις τέσσερις φορές πάγο. Τότε έκαψε όλη τη σταφίδα, έκαψε όλα τα βλαστάρια και βγήκανε μετά τα δεύτερα, αυτά τα τυφλά που λέμε, τα οποία φτάσαμε τότε σε ένα 30% της παραγωγής! Μια χρονιά μέσα στον Ιούνιο έριξε χαλάζι! Τρύπησε όλα τα σταφύλια! Και τότε ούτε τότε σε καλύπτει! Γιατί το θυμάμαι δεν μας κάλυψε το κράτος! Σου έρχεται στο τέλος της θεομηνίας και σου λέει... εντάξει! [γελάει]

Χ.Κ.: Άρα ένας εχθρός ήταν το κράτος ή όχι;

Κ.Σ.: Το κράτος δεν ήταν απλά αρωγός, θέλω να πω. Το κράτος αν ήθελε να είναι αρωγός θα ήταν! Νομίζω ότι τότε τα κονδύλια... μια κυβέρνηση που θα τα κόψει για τους εκάστοτε τομείς που θέλει να σπαταλήσει, θα δώσει... νομίζω ότι μπορεί... η περιοχή μας, η Ελλαδίτσα μας, είναι ήταν και θα είναι με βάση τα έσοδα που έχει, είναι από την αγροτική και από την κτηνοτροφία. Αυτοί οι δύο παράγοντες έπρεπε να στηρίζονται! Δε στηρίζονται; (χτυπάει τα χέρια του) έχουμε χάσει ένα σοβαρό έσοδο! γιατί αυτή τη στιγμή τι κάνουμε; Ζητάμε δανεικά! Ωραία!

Χ.Κ.: Τρως σταφίδα;

Κ.Σ.: Τρώω σταφίδα!

Χ.Κ.: Και τώρα;

Κ.Σ.: Και τώρα! Κάθε χρονιά βάζω σε τσάντες, από τη στιγμή που θα μακιναριστεί... είναι μια εργασία η οποία απαλλάσσει από τα ξερά κλαδάκια που μπορεί να έχουν μείνει, τα κοτσάνια, και μένει μόνο το συγκεκριμένο, έτσι; η σταφίδα... και συνήθως καταναλώνω δέκα δεκαπέντε κιλά σταφίδα... δηλαδή μια χούφτα σταφίδα το πρωί που απαρτίζεται από μερικά κλωνιά σε κρατάει όλη την ημέρα μέχρι το μεσημεριανό φαγητό.

Χ.Κ.: Και είπες μια μυρωδιά από τη σταφίδα που έχεις είναι τα πανιά. Άλλο; άλλη μυρωδιά από σταφίδα; Δηλαδή, αν σου πούνε μυρωδιά από σταφίδα, τι θα πεις; πανιά;

Κ.Σ.: Δε θα πω πανιά! Θα πω την ώρα που έχει γίνει σωρός! Την ώρα που σκύβεις να μαζέψεις στο κοφίνι, να το γεμίσεις με σταφίδα για να το σακιάσεις. Δηλαδή, Να το βάλεις μέσα στο σακί! Αυτά βέβαια τώρα έχουν καταργηθεί όλα, τώρα, μη λέμε ψέμματα, όλα πάνε σε τυποποιημένες παλέτες των τριακοσίων κιλών, τα φορτώνει ένα κλαρκ και φύγαμε! Αυτό είναι, αλλά την ώρα που σκύβεις να πιάσεις σταφίδα, σου 'ρχεται μια μυρωδιά... να πιάσεις σημαίνει να μαζέψεις, Να μαζέψεις σταφίδα... κι έρχεται μια μυρωδιά που, αν δεν την ζήσεις, δεν τη ξέρεις! αυτή η μυρωδιά είναι για μένα η κορυφαία!

Χ.Κ.: Και είπες ότι με την σουλτανίνα είναι θρεπτικά καλύτερη, γευστικά, δηλαδή, αν σου βάλουνε μπροστά σουλτανίνα και μαύρη σταφίδα, προτιμάς μαύρη σταφίδα γιατί την έχεις αγαπήσει;

Κ.Σ.: Την έχω αγαπήσει! Οι περισσότεροι αν βάλουμε ένα πιάτο και μαζευτούμε μια παρέα που δεν ξέρουνε τι είναι το ένα και τι είναι το άλλο θα πάρουν όλοι την ξανθιά. Θα πάρουν την σουλτανίνα γιατί είναι λίγο πιο νόστιμη. Ενώ η άλλη είναι λίγο πιο περιεκτική η γεύση της... είναι σαν να βγάζει αυτήν την καούρα! Αυτή αυτό...Αλλά αυτό είναι και όλη η σημασία της.

Χ.Κ.: Έγινε Κώστα, Ωραία, ευχαριστώ πολύ.

Κ.Σ.: Να 'στε καλά.

Χ.Κ.: Χάρηκα πάρα πολύ που τα είπαμε.

Κ.Σ.: Κι εγώ χάρηκα, γυρίσαμε πίσω πάρα πολύ και ήταν ευχάριστες αναμνήσεις και πάντα θα είναι!

[0:57:54] Τέλος συνέντευξης